

TOKAT İLİ SEBZECİLİĞİ ÜRETİM POTANSİYELİ, SORUNLARI ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Necdettin SAĞLAM*

GİRİŞ

Evliya Çelebi'nin; "Bu havası hoş şehrin dört tarafında bahçe ve bostanlar içinden sular akar", ifadeleri ile tanımladığı gibi Tokat ili farklı rakımlara sahip ve ortalarından ırmaklar akan Niksar, Erbaa ve Kazova ovaları ile tarımsal faaliyetin her koluna olduğu gibi sebze yetiştiriciliği içinde uygun ekolojik koşullara sahip bulunmaktadır.

Bu nedenle Tokat ili köklü bir sebzeçilik kültürüne sahiptir. Bu potansiyeli sanayi ile buluşturmak amacıyla 1970'li yıllarda Merkez İlçe ve Niksar'da konserve ve salça fabrikaları kurulmuştur. Halen farklı ölçeklerde sebzeyle ilgili sanayi kuruluşları bulunmaktadır. Sebze üretimi genel olarak aile işletmeciliği şeklinde olsa da sayıları sınırlı da olsa yeşillik üretimine dayalı geniş alanlarda üretim yapan profesyonel işletmeler bulunmaktadır.

Sebzeçilik üzerine ilk araştırmalar o zamanki adı ile Tarım bakanlığına bağlı olarak 1963 yılında kurulan Tokat Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonunda başlamıştır. Bu kurum birçok isim değişikliğinden sonra 2015 yılından itibaren **Orta Karadeniz Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü** ismini alarak faaliyetlerine devam etmektedir.

1982 yılında Cumhuriyet Üniversitesine bağlı olarak açılan Tokat Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Sebze Yetiştirme ve Islahı Anabilim Dalı bünyesinde Tokat ili sebzeçiliğinin potansiyelini artırmak amacıyla sızık domates yetiştiriciliği (Sağlam ve Yazgan 1995, 1997a, 1997b) başta olmak üzere açık alan, örtü altı yetiştiriciliği ve birçok biyoteknolojik (Geboloğlu ve ark., 2017) araştırma yapılmıştır.

* Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fak. Bahçe Bitkileri Bölümü, Tokat e-mail: necdettin.saglam@gop.edu.tr Orcid No: 0000-0002-1414-1141

Bu çalışmalar ile Tokat sebze üretim miktarının artırılması, birim alana verimin artırılması, erkencilik sağlanması, üretim desenine yeni ürünlerin eklenmesi, örtü altı yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması, modern fide üretiminde model oluşturulması, madımağın kültüre alınması (Yazgan ve Sağlam, 1992) vb. alanlarda önemli katkılar sunulmuştur.

Bu katkılar ile Tokat ili sebzeciliği hem Türkiye sebzeciliğine önemli katkılar sunmuş hem de Orta Karadeniz Bölgesinde parlayan bir yıldız haline gelmiştir (Şahin ve Geboloğlu, 2020). Ancak 2010 yılı sonrası Ortadoğu'da savaşların yaygınlaşması Tokat domatesinin bu pazarlara ulaşımını engelleyerek pazar kaybına neden olmuştur.

Diğer taraftan Tarım Bakanlığının uyguladığı KÖYDES projesi ile Toros yaylalarının sulu tarıma açılması sonucu Toros yaylalarında yayla sebzeciliği, özellikle sırık domates yetiştiriciliği yaygınlaştığı için daha önce güney illerimize Ağustos-Eylül aylarında domates pazarlayan Tokat ili tekrar pazar kaybı yaşamıştır ve yeni pazarlar oluşturulamamıştır. Bu sorunlar Geboloğlu ve ark., tarafından 2011 yılında yapılan bir çalışma ile belirlenmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Fiyatların düşmesi sonucu üreticiler pazar problemi olmayan dane mısır vb. diğer ürünleri tercih etmeye başlamışlardır. Pazar kaybı dışında Tokat ili sebzeciliğinde alan ve üretim miktarının azalmasının önemli bir nedeni de Tokat ili sebzeciliğinde kullanılan sebze fidelerinin Adana, Mersin, Antalya gibi güney ilerimizde hijyenik koşullarda yetiştirilmemesinden kaynaklı fidelerin hastalık ve zararlılar ile bulaşık gelmesi sonucu (Belgüzar ve ark., 2016) virüs ve bakteri kaynaklı hastalıklar ile Tuta zararlısının epidemi yapması sonucunda plantasyonlar ya tamamen ölmüş ya da ürünlerin kalitesini olumsuz etkileyerek pazar değeri olmayan ürünlerin oluşmasına neden olmuştur.

Tokat ili çok yüksek sebze potansiyeline sahiptir. Tokat sebzeciliğinin sorunları ve çözüm önerileri dikkate alınırca ülkemiz sebze üretiminde tekrar hak ettiği önemli konuma yükselebilir.

1. TOKAT İLİ SEBZE ÜRETİM POTANSİYELİ

Ülkemizde 2024 yılı verilerine göre 740.685 ha alanda sebze yetiştiriciliği yapılmakta ve 33.6 milyon ton sebze üretimi ile ülkemiz Dünya'da 4. sırada bulunmaktadır (Anonim, 2024a).

Tokat ilinde ise toplam 391.324 ha tarım arazisinin 12.784 ha (%3,27) açık alan ve 98 ha (%0,03) örtü altı olmak üzere toplam 12.882 ha alanında 41 sebze türünde ticari üretim yapılmakta ve 488.972 ton sebze üretilmektedir.

Tablo 1. Tokat İli Sebze Üretiminin Yıllara Göre Değişimi (Anonim, 2024b)

Yıl	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)
1990	12.625	325.701
2000	22.185	590.634
2010	17.742	810.456
2020	19.353	771.467
2024	12.784	488.972

Tokat ili sebze üretimi alan ve miktarlarının yıllara göre değişimine baktığında; 1990 yılında sebze üretim alanı 12.625 ha, üretim miktarı ise 325.701 ton olup 2000 yılında üretim alanı 9.560 ha artarak 22.185 ha olmuş üretim miktarı ise 264.933 ton artarak 590.634 tona ulaşmıştır.

Üretim alan ve miktarının artması büyük oranda sırık domates üretiminin tercih edilmesinden kaynaklanmış olabilir. 2010 yılında üretim alanı üretim alanı azalmasına rağmen üretim miktarı artış meydana gelmiştir. Bu durum birim alana verim miktarı yüksek olan sırık domates yetiştiriciliğinin yaygınlaşmasından kaynaklanmış olabilir.

2020 yılında üretim alanında tekrar artış meydana gelmesine rağmen üretim miktarı azalmıştır. 2024 yılına gelindiğine ise üretim alanı 1990 yılı düzeylerine gerilemiş ancak üretim miktarı 163.271 ton daha fazladır.

Üretim alanının azalması Tokat sebze üretiminin lokomotifi olan sırık domates yetiştiriciliğinde yaşanan pazarlama problemleri ve güney illerimizden getirilen hastalık ve zararlılarla bulaşık gelen hazır fideler nedeniyle özellikle virüs hastalıklarının ve tuta zararlısının epidemi yapmasından kaynaklanmış olabilir.

2024 yılındaki üretim miktarının 1990 yılına göre yüksek olması üretim tekniklerindeki ilerlemeler, yöreye uygun ıslah edilmiş çeşitlerin yetiştirilmesi ve örtü altı alanlarının yaygınlaşmasından kaynaklanmış olabilir (Tablo 1).

Tablo 2. Tokat İli Sebze Üretiminin İlçelere Göre Dağılımı (Anonim, 2024b)

İlçe	Üretim Miktarı (ton)
Merkez	152.478
Turhal	87.392
Erbaa	78.170
Zile	59.535
Pazar	58.695

NECDETTİN SAĞLAM

Niksar	47.933
Almus	3.008
Reşadiye	731
Sulusaray	372
Artova	337
Yeşilyurt	229
Başçiftlik	92
Toplam	488.972

Tokat ili sebze üretiminin ilçelere göre üretim dağılımına bakıldığında en fazla üretim 152.478 ton ile Merkez ilçe, 87.392 ton ile Turhal, 78.170 ton Erbaa, 59.535 ton ile Zile, 58.695 ton ile Pazar ve 47.933 ton Niksar ilçelerinde yapılmaktadır.

Coğrafi konumları, ekolojik koşulları, arazi varlıkları, su kaynakları, nüfus vb. nedenlerle en az üretim ise 3.008 ton ile Almus, 731 ton ile Reşadiye, 372 ton ile Sulusaray 337 ton ile Artova, 229 ton Yeşilyurt, 92 ton ile Başçiftlik ilçelerinde yapılmaktadır (Tablo 2).

Tablo 3. Tokat İli Sebze Üretiminin Sebze Türlerine Göre Dağılımı (Anonim, 2024b)

Sebze Türü	Üretim Miktarı (ton)
1. Domates (Salçalık)	30.879
2. Domates (Sofralık)	105.099
3. Biber (Dolmalık)	23.239
4. Biber (Kapya)	8.563
5. Biber (Sivri)	16.546
6. Patlıcan	11.084
7. Hıyar (Sofralık)	21.145
8. Hıyar (Turşuluk)	1.667
9. Kabak (Sakız)	4.692
10. Bal Kabağı	1.424
11. Karpuz	21.301
12. Kavun	7.281
13. Bakla,(Taze)	627
14. Barbunya (Taze)	4.602
15. Bezelye (Taze)	547
16. Fasulye (Taze)	34.855
17. Lahana (Beyaz)	6.437
18. Lahana (Kara Yaprak)	441
19. Lahana (Kırmızı)	483

TOKAT İLİ SEBZECİLİĞİ ÜRETİM POTANSİYELİ, SORUNLARI ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

20.	Brokoli	307
21.	Karnabahar	411
22.	Turp (Bayır)	558
23.	Turp (Kırmızı)	731
24.	Kırmızı Pancar	16
25.	Marul (Göbekli)	2.960
26.	Marul (İceberg)	560
27.	Marul (Kıvırcık)	37.481
28.	Soğan (Kuru)	111.444
29.	Soğan (Taze)	5.818
30.	Sarımsak (Kuru)	9.130
31.	Sarımsak (Taze)	9
32.	Pırasa	6.675
33.	Ispanak	6.350
34.	Havuç	38
35.	Bamya	274
36.	Maydanoz	2.512
37.	Nane	244
38.	Roka	804
39.	Semizotu	235
40.	Dereotu	718
41.	Tere	785
Toplam		488.972

Tokat ili sebze üretiminin üretilen sebze türlerine göre dağılımına bakıldığında en fazla 30.879 tonu sanayilik ve 105.099 tonu sofralık olmak üzere toplam 135.978 ton domates üretilmektedir. Domatesi 111.444 ton ile kuru soğan, 48.348 ton ile Biber (Dolmalık, Kapyra ve Sivri), 34.855 ton ile taze fasulye, 21.301 ton ile Karpuz, 21.145 ton ile Hıyar (Sofralık), 11.084 ton ile Patlıcan izlemektedir. Ayrıca önemli düzeyde Marul (Göbekli, İceberg, Kıvırcık) üretimi yapılmaktadır. Diğer sebze türleri ise değişik oranlarda üretilmektedir (Tablo 3).

Tokat ili sahip olduğu geçit iklim özelliği, su kaynakları ve arazi yapısı ile mevcut durumun çok üzerinde sebze üretim potansiyeline sahiptir. Ayrıca doğada kendiliğinde yetişen madımak ilk defa Tokat ilinde kültüre alınarak ticari üretimi yapılmaya başlamıştır. Madımak yetiştiriciliği üzerine ilk bilimsel çalışma 1989 yılında Tokat Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümünde yapılmıştır (Yazgan ve Sağlam, 1992). Üretilen madımaklar taze ve konserve olarak hem Tokat ilimizde hem de Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük illerimize pazarlanmaktadır.

2. TOKAT SEBZECİLİĞİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

2.1. Sebze Paketleme, Muhafaza ve Pazarlama Firmaları

Tokat ilinde profesyonel sebze paketleme, muhafaza ve pazarlama firması bulunmamaktadır. Üretilen sebzeler paketleme tesisinde temizlenip sınıflandırılarak uygun koşullarda muhafaza edilememekte ve iç ve dış pazarlara profesyonel firmalar tarafından pazarlanamamaktadır. Bu nedenle üretilen sebzelerin yaklaşık %20'si tüketiciye ulaşmadan tüketim kalitesini kaybetmektedir. Bu ürünlerin üretimi için harcanan girdiler ve iş gücü Tokat ili ve Ülkemiz için katma değere dönüşmemektedir. Bu ciddi bir kayıptır. Bu üretim kayıplarının azaltılması ve Tokat ili sebze ürünlerinin yıl boyu ulusal ve uluslararası düzeyde pazarlanabilmesi için profesyonel paketleme, muhafaza ve pazarlama firmalarına ivedilikle ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle bu alanda faaliyet göstermek isteyen firmalar teşviklerle desteklenmelidir.

Bu tesisler ürünlerin üreticiden iç ve dış tüketiciye ulaşıncaya kadar olan ürün kayıplarının azaltılması yanında iç ve dış pazar isteklerine uygun ürün standardının sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

İç ve dış pazar seçeneklerini artırabilmek için İstanbul ve Ankara hallerindeki komisyoncular ile Yaş meyve ve sebze ihracatı yapan firmalar Haziran ayı içerisinde Tokat'a davet edilerek Tokat'ın sebze üretim potansiyeli tanıtılmalıdır.

Samsun limanı üzerinden Kuzey Avrupa ve Orta Asya'ya ihracat imkânları araştırılmalıdır. Daha önce büyük bir dış pazar potansiyeli bulunan Orta Doğu ülkelerine ihracat yaşanan savaşlar ve krizler nedeniyle yakın zamanda mümkün görülmemektedir.

2.2. Kalıntı Analizi Yapabilen Akredite Laboratuvar Kurulması

Sebze ihracatı için hedef ülkeler kimyasal kalıntı analizi yapabilen akredite laboratuvar analiz raporu istemektedirler. Akredite laboratuvarlar olmaksızın sebze ihracatı imkânsızdır. Tokat ilinde böyle bir laboratuvar bulunmamaktadır.

Tokat yöresinin sebze ihracat potansiyelinin artırılması için Uluslararası düzeyde akredite olan kimyasal kalıntı analizi yapabilen laboratuvarların kurulması ile ilgili yasal mevzuat oluşturmalı ve bu laboratuvarların kurulması teşvik edilmelidir.

2.3. İşletme Büyüklüğü

Bölünmüş arazi varlığı nedeniyle sebze üretimi büyük oranda aile işletmeciliği şeklinde küçük alanlarda yapılmaktadır. Bu durum makineli ekim, dikim, çapalama, gübreleme, ilaçlama, hasat vb. uygulamaların yaygınlaşmasına

engel olmaktadır. Bu nedenle verim ve rantabilite düşmekte, üretim maliyetleri yükselmekte, sanayilik ve ihracata yönelik üretimlerde rekabet gücümüz azalmaktadır.

Tokat ilinde sebzeleri hammadde olarak kullanan bazı sanayi kuruluşları üretim miktarlarının yetersiz ve maliyetlerin yüksek olması nedeniyle üretimlerini büyük oranda başka şehirlere kurdukları tesislerde gerçekleştirmektedirler.

Bu nedenlerle; Tokat genelinde ilgili kuruluşlarla iş birliği yapılarak hızla arazi toplulaştırması tamamlanmalı ve işletme büyüklükleri artırılmalıdır.

2.4. Üretim Planlaması ve Modeli

Üreticilerin, tüketicilerin ve tarıma dayalı sanayi tesislerinin mağduriyetinin önlenmesi amacıyla sebze üretiminde üretim planlaması büyük önem arz etmektedir. Sebze üreticileri bir önceki yılda yüksek fiyattan alıcı bulan ürünleri üretme eğilimi gösterdiği için bazı yıllar bazı ürünlerdeki üretim azlığı veya fazlalığı üreticileri, tüketicileri veya sanayicileri mağdur etmektedir. Pazar durumuna göre üretim planlaması yapılarak ve sözleşmeli üretim modeli uygulanarak verimlilik, kalite ve üretim miktarları artırılabilir. Ayrıca üretim sonrası kayıplar azaltılabilir.

Profesyonel danışmanlık firmaları kontrolünde (gübreleme, ilaçlama vb.) sözleşmeli üretim modeline geçilmelidir.

2.5. Sebze Üretimine Yönelik ARGE Çalışmaları

Tokat yöresi ürün desenine yeni sebze tür ve çeşitlerinin adaptasyonu, verim ve kalitenin artırılması, modern tekniklerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların paydaşlar tarafından desteklenmesi Tokat sebze potansiyelinin artırılması açısından büyük önem arz etmektedir.

Tokat yöresine uygunluğu belirlenmiş erkenci, verim ve kalitesi yüksek çeşitler seçilmelidir. Bu konuda Ziraat Fakültesi, Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri ile işbirliği yapılmalıdır.

Tokat sebze üretim deseninde bulunmayan egzotik sebze tür ve çeşitleri hem halkımızın besin içeriği yüksek farklı ürünleri tüketmeleri hem de ihracat şansımızın artması için önem arz etmektedir. Kiraz, kokteyl, çikolata, mor, dilimli, pembe sırk domates çeşitleri, Brüksel lahanası, kurutmalık sebze türleri, domates suyu, küp doğramaya uygun ve reçellik domates çeşitleri, tatlı mısır, kereviz, baş salata, kahverengi kıvrıkcık vb. sebze türleri üretim desenine girmektedir.

2.6. Örtü Altı Sebze Yetiştiriciliği

Tokat yöresi coğrafi konumu ve iklim yapısı itibariyle örtü altı sebze üretimine uygun bir yöredir. Yörede var olan örtü altı sebze üretiminin yaygınlaştırılması amacıyla desteklenmelidir.

Niksar, Erbaa ve Kazova ovalarında hazineye ait uygun alanlarda minimum 5 dekar büyüklüğünde seralar yapılarak çiftçilere uzun vadeli kiraya verilerek sebze üretim potansiyelinin artması sağlanabilir.

Örtü altı yetiştiriciliği ile hem erkencilik sağlanmakta, sonbaharda daha fazla hasat yapılmakta ve açıktaki üretimden daha yüksek verim elde edilebilmektedir.

Tokat koşullarında Örtü altı üretimi ile domates ilk hasat tarihi Temmuz ayı sonundan Haziran ayı ortalarına çekilerek 1.5 ay erkencilik sağlanabilir. Erbaa'da bu tarih daha geriye çekilebilir. Ayrıca tek tip domates yerine salkım, kokteyl, kiraz, çikolata, dilimli sırık vb. farklı segmentlerde domates tipleri yetiştirilerek pazarlama seçenekleri artırılabilir. Örtü altında hıyar, fasulye ve biber hasatları Mayıs ayı ortalarına çekilebilir.

Tokat koşullarında yıl boyu örtü altı yetiştiriciliği yapılarak yılda 2 veya 4 ürün alınabilir Ana ürün domates, biber, patlıcan olursa (1 Nisan – 1 Aralık) 2. ürün olarak kıvırcık vb. yeşillikler (15 Aralık-15 Mart) yetiştirilerek yılda 2 ürün alınabilir. Ana ürün fasulye ve hıyar olursa (1 Nisan – 15 Temmuz) 2. ürün olarak hıyar ve fasulye (15 Temmuz-30 Ekim), 3. ürün olarak kıvırcık vb. yeşillikler (1 Kasım-1 Ocak) 4. ürün olarak kıvırcık vb. yeşillikler (1 Ocak-15 Mart) yetiştirilerek yılda 4 ürün alınabilir.

2.7. Sertifikalı Fide Üretimi ve Kullanımı

Tokat yoğun sebze üretiminin yapıldığı bir yöre olmasına rağmen sebze fidesi üretim tesisi bulunmamaktadır. Sebze fidesi ihtiyacı Akdeniz bölgesi ille-
rimizden karşılanmakta olup gelen fidelerle birlikte birçok hastalık ve zararlıda yöreye taşınmaktadır. Son yıllarda özellikle sırık domates yetiştiriciliğinde Tokat yöresinde görülmeyen hastalık ve zararlılar görülmeye başlanmıştır (Belgüzar ve ark., 2016). Bazı yıllarda epidemi yapan bu hastalık ve zararlılardan ciddi boyutlu üretim kayıpları yaşanmaktadır.

Hem hastalık ve zararlıların fidelerle taşınmaması ve hem de yetiştiricilik için ödenen paranın Tokat'ta kalması için bu tesislere ihtiyaç bulunmaktadır.

İç ve dış pazarlara yönelik standart ürün üretimi için Tokat yöresinde sebze fidesi üretmek isteyen firmalar desteklenmeli ve Tokat sebze fidesinde dışarıya bağımlılıktan kurtarılmalıdır.

2.8. Sebze Üretiminde Makine Kullanımı

Sebze üretiminde tohumu ekim makineleri, fide dikim makineleri, sanayilik domates vb. hasat makinelerinin kullanımının yaygınlaşması üretim maliyetlerini düşürecektir. Bu nedenle bu makinelerin Tokat yöresinde üretimi ve satın alınması desteklenmelidir.

2.9. Sanayilik Sebze Üretimi

Sebzelerin katma değerinin, üretiminin, ihracatının artırılması için üretilen sebzeler kurutulurken, konserve, turşu, reçel, domates suyu, ketçap, salça, püre vb. şekillerde işlenerek ve katma değerleri artırılarak il ekonomisine daha fazla ekonomik getiri sağlanabilir.

Ayrıca bu tesislere ürün veren üreticiler de desteklenmelidir. Aksi halde bu tesisler hammadde olarak kullandıkları ürünlerin serbest piyasadan daha yüksek fiyattan satılması halinde işleyecek ürün bulmakta sıkıntı yaşamaktadırlar.

2.10. Frigofirik Nakliye Filoları

Soğutma ve nemlendirme sistemi bulunan frigofirik nakliye araçları ile ürünlerin yakın ve uzak pazarlara ürün kalitesinde kayıp olmaksızın ulaştırılması için Tokat Nakliyeciler Birliği ile iş birliği yapılmadığıdır.

2.11. Hedef Pazarlara Göre Sebze Üretimi

Sebze tüketim alışkanlıkları yörelere ve ülkelere göre farklılık göstermektedir. İri dolmalık ve Çarliston biber tipleri Tokat ilinde tercih edilmemesine karşın komşu Yozgat ve Çorum illerinde önemli düzeyde tüketilmektedir. Avrupa ülkeleri iri dolmalık biberleri, Balkanlar sarı dolmalık biber ve sarı fasulyeleri, salatalarda beyaz lahanayı, Rusya kornişon tipi iri hıyarları tercih etmektedir. Bu nedenle hedef pazarların tüketim alışkanlıklarına uygun sebze tipleri üretilmelidir.

2.12. İkinci Ürün Sebze Yetiştiriciliği

Tokat ili ikinci ürün sebze yetiştiriciliği için uygun iklim koşullarına ve sulanabilen alanlara sahiptir. Vejetasyon süresi kısa olan birçok sebze türü hububat hasadının yapıldığı Temmuz ayı ortalarından Hububat ekiminin yapıldığı Ekim ayı ortalarına kadar bodur fasulye, hıyar, turşuluk hıyar, acur, karnabahar, brokoli vb. sebzeler yetiştirilebilir. İkinci ürün sebze yetiştiriciliğine teşvik kapsamına alınırsa ikinci ürün yetiştiriciliği yaygınlaştırılarak araziler daha iyi değerlendirilerek çiftçilerimizin gelir düzeyleri yükseltilebilir, tarımdaki gizli işsizlik azalır ve Tokat ekonomisine daha fazla katkıda bulunulabilir.

2.13. Kışık Sebze Yetiştiriciliği

Tokat ilinde büyük oranda Nisan-Ekim ayları arasında yazlık (domates, biber, patlıcan vb.) sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yazlık sebze yetiştiren çiftçiler Kasım ayından Mart ayı sonuna kadar 5 ay süreyle işsiz olarak kahvehanelerde vakit geçirmekte ve yaz aylarında kazandıklarını harcamaktadırlar. Beyaz ve kırmızı Lahana, pırasa, Brüksel lahanası vb. kışık sebzelerin üretiminin teşvik edilmesi ile bu durum asgariye indirilebilir.

2.14. Mantar Üretimi

Tokat ilinde kültür mantarı üretimi yapan sadece 1 işletme ve kayın (istiridye) mantarı üretimi yapan birkaç küçük işletme bulunmaktadır. Alt yapı destekleri ve pazarlama imkanları artırılır ise mantar yetiştiriciliği Tokat iline önemli katma değer sağlayacak üretim dallarından birisi olabilir.

2.15. Ticari Potansiyeli Bulunan Yöresel Bitki Türleri

Madımak, ebegümeci, ısırgan vb. sıra dışı sebzeler taze veya konserve olarak pazarlara sunulabilir. Tokat yöresinde ticari olarak madımak üretimi başlamış olup konserve olarak hem yurt içine hem de yurt dışına pazarlanmaktadır.

2.16. Gübreleme ve İlaçlama

Gübreleme ve ilaçlama profesyonel danışmanlık firması elemanlarının teşhisi, önerisi ve kontrolünde iyi tarım uygulamaları çerçevesinde yapılmalıdır. Bilinçsiz gübre ve ilaç kullanımı sonucu kalıntı değerlerinin Avrupa standartlarının üzerinde olması ihracatımızı ve iç piyasada tüketilmesi nedeniyle de insan sağlığımızı olumsuz yönde etkilemektedir. Ürünler hale girmeden önce kontroller yapılmalı ve sınır değerlerin üzerinde kalıntıya sahip ürünler hale kabul edilmemeli ve el konularak imha edilmelidir.

2.17. Sebze Sektörü Paydaşları Arasında Koordinasyon

Tokat ili sebzecilik potansiyelinin geliştirilmesi için Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Devlet Kurumları (Tokat Valiliği, İlçe Kaymakamlıkları, Tokat İl Özel İdaresi, Tokat İl ve İlçe Belediyeleri, Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, KOSGEB Tokat İl Müdürlüğü, Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifi vb.) ve Sivil Toplum Kuruluşları (Tokat İl ve İlçe Ticaret ve Sanayi Odaları, Tokat Kent Konseyi, Tokat Tarım Konseyi, Sebze Üreticileri Birlikleri vb.) işbirliği ile kısa, orta ve uzun vade de sunulan önerilerin gerçekleştirilmesi halinde sebze üretiminin Tokat ilinde işsizliğin azalması, verim, karlılık, rekabet gücü, ihracat ve katma değer artması üzerine önemli katkıları olacaktır.

SONUÇ

Sonuç olarak, Tokat ili farklı rakımlara sahip ve ortalarından ırmaklar akan Niksar, Erbaa ve Kazova ovaları ile sebze yetiştiriciliği için en uygun ekolojik koşullara sahip bulunmaktadır. Tokat ili bu özellikleri ile sebze yetiştiriciliğinde önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak bu potansiyel öncelikli olarak pazarlama vb. sorunlar nedeniyle Tokat ve ülkemiz ekonomisine gerektiği kadar katkıda bulunamamaktadır. Pazarlama vb. sorunların bir kısmı üreticilerimiz aşan sorunlardır. Tokat Valiliği, Özel İdare, Belediye, Sanayi ve Ticaret Odası vb. paydaş kurum ve kuruluşların başta pazarlama olmak üzere diğer sorunları çözmek için ellerini taşın altına koymaları gerekmektedir.

Tokat ili ikinci ürün ve kışlık sebze yetiştiriciliğine uygun olduğu halde ikinci ürün ve kışlık sebze yetiştiriciliği sınırlı düzeydedir. Sadece ana ürün değil ikinci ürün, sadece yazlık ürün değil kışlık sebze üretimi de desteklenmelidir.

Bu sorunların çözülmesi halinde Tokat iç pazar, dış pazar ve sanayi kuruluşları için hammadde olarak sebze üretimi ile hem kendi hem de ülke ekonomisine ve refah düzeyinin artmasına katkıda bulunabilir.

Yapılan çalışmalar yapılacak çalışmalar için yeni ufuklar oluşturmaktadır. Bilginin sınırsız olması, bilim adamlarının da bu sınırsız ancak henüz bilinmeyen bilgileri yöre ve insanlığın hizmetine sunması için Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Sebze Yetiştirme ve Islahı Anabilim Dalı araştırmacılarınca Tokat ili sebze yetiştiriciliğinin potansiyelini artırmak amacıyla paydaşlarla birlikte yeni araştırmalar planlanmalı ve yürütülmelidir.

KAYNAKÇA

- Anonim. (2024a). *Bitkisel üretim istatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). <https://data.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 8 Mayıs 2025)
- Anonim. (2024b). *Tokat ili 2024 yılı tarım istatistikleri*. Tokat İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. <https://tokat.tarimorman.gov.tr> (Erişim tarihi: 8 Mayıs 2025)
- Belgüzar, S., Yanar, Yusuf, & Topkaya, Ş. (2016). Tokat İline Sebze Fideleri ile Gelen Hastalık Etmenlerinin Tespiti. In *Turkey 6th Plant Protection Congress with International Participation* (Eylül 2016). Konya, Türkiye.
- Geboloğlu, N., Cangı, R., Edizer, Y., Sayılı, M., & Yağcı, A. (2011). *Tokat İli Yaş Meyve ve Sebze Sektörü Rekabet Analizi* (Yayın No: 1). Tokat Merkez Sebze Ürünleri Tarımsal Üreticiler Birliği.
- Geboloğlu, N., Karabekiroğlu, D. S., & Doksöz Boncukçu, S. (2017). Tokat Sarımsağının Morfolojik ve Moleküler Karakterizasyonu. *Akademik Ziraat Dergisi*, 6(0), 131–136.
- Sağlam, N., & Yazgan, A. (1995). The Effects of Planting Density and The Number of Truss Per Plant on Earliness, Yield and Quality Of Tomato Grown Under Unheated High Plastic Tunnel. *Acta Horticulturae*, 412, 258–267.
- Sağlam, N., & Yazgan, A. (1997a). A Research on Determining Suitable Varieties for Tomato Cultivation Under Unheated High Plastic Tunnel. *Acta Horticulturae*, 533, 519–525.
- Sağlam, N., & Yazgan, A. (1997b). Effects of Different Sowing Dates and Seedling Grown Tunnel Types On Earliness And Yield Of Tomato Under Unheated High Plastic Tunnel. *Acta Horticulturae*, 533, 323–328.
- Şahin, S., & Geboloğlu, N. (2020). The Role of Tokat Province In Vegetable Cultivation of Turkey. *Turkish Journal of Agriculture – Food Science and Technology*, 8(1), 203–207.
- Yazgan, A., & Sağlam, N. (1992). Madımak (*Polygonum Cognatum* M.) Kültürü Üzerinde Bir Araştırma. In *Türkiye 1. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi*. 21–23.